

России. Нашу группу принял у себя в консульстве генеральный консул России в Монголии - наш земляк А.В. Мигалкин. В этом городе нашли следы пребывания якутских студентов, которые работали в стройотряде и оставили после себя – сэргэ (коновязь).

Географический образ Монголии для студентов предстал не только в разнообразии ландшафтов, но и в традициях, обычаях жителей страны. Так в Монголии национальная одежда одинакова для мужчин и женщин: «тэрлэг» (летний халат), «дэли» (зимний халат) и носится повседневно особенно в аймаках взрослыми и детьми. Монгольские войлочные юрты, национальное угощение из баранины «хорхог», горячий камень «чулуу», испеченный в бараньем жире, придорожные каменные олоо с синими шарфами создают неповторимый образ страны [7, с.19-58]. Можно представить, как путешествовали Н.М. Пржевальский, П.П. Козлов и другие ученые и путешественники, которые изучали природу и ландшафты Монголии, восхищались характерными географическими образами.

Но современность показывала себя неожиданно – это тарелки телевизионные, солнечные батареи около юрт, а также язык общения - русский язык, которым свободно владели наши гиды из турфирмы «Трэвел», водитель, экскурсоводы в музеях.

Таким образом, географическое пространство любой территории обладает обширным познавательным потенциалом, что доказано на примере Монголии. Образы Монголии раскрыли свой мир, повысили географическую культуру, расширили знания и кругозор, обогатили внутренний мир наших студентов.

1. Географический энциклопедический словарь, 1988.- С.56.
2. Сухоруков В.Д. Актуальные проблемы географического образования в России / География в Якутии: Наука и образование // Материалы Форума географов Якутии, посвященного 70-летию со дня рождения С.Е. Мостахова. -С.74-75.
3. Голубчик М.М., Евдокимов С.П. География. - М.: Аспект Пресс, 2003.- с.248-249.
4. Максаковский В.П. Географическая культура. - М.: Владос, 1998. с.9
5. Мироненко Н.С. Страноведение. Теория и методы. Уч. пособие для вузов.- Аспект Пресс, 2001.-с. 268.
6. Заповедными тропами зарубежных стран.- М.: Мысль, 1976.- с. 65 -71.
7. Монголия / Страны и народы. Зарубежная Азия. Восточная и Центральная Азия.- М.- Мысль.- 1982.- с. 19–58.

УДК 911.3:32: 323.1:327.5

Сливка Р.Д.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДЕКСУ НЕДІЄЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВ У ДОСЛІДЖЕННІ КОНФЛІКТНОЇ СИТУАЦІЇВ РЕГІОНАХ ЧОРНОГО, ЧЕРВОНОГО МОРІВ ТА СХІДНОГО СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я

Індекс недієздатності держав (ІНД) визначається Фондом миру (США) починаючи з 2005 року. Цей комплексний показник дає змогу оцінити здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам за допомогою 12 індикаторів, які

об'єднані в три групи: соціальні, економічні і політичні. В статі запропоновано використовувати ІНД для потреб порівняльного географічного дослідження конфліктної ситуації у трьох внутрішніх морських басейнах.

Индекс недееспособности государств (ИНГ) составляется Фондом мира (США) начиная с 2005 года. Этот комплексный показатель даёт возможность оценить способность государства противостоять внутренним и внешним угрозам с помощью 12 индикаторов, которые объединены в три группы: социальные, экономические и политические. В публикации предложено использовать ИНГ с целью сравнительного географического исследования конфликтной ситуации в трёх внутренних морских бассейнах.

Since 2005, the Failed States Index (FSI) has been published annually by the Fund for Peace (USA). This complex rate gives opportunity to estimate state's ability to resist to internal and external risks using 12 indicators, which is united into three groups: social, economic and political. In the article is proposed to use FSI with aim of the comparative geographical investigation of three internal sea basins.

Вступ. Розвиток політичної географії вимагає дослідження нових підходів до визначення політико-географічного положення (ПГП) і геополітичного положення (ГП) держави. Вони передбачають зокрема і оцінку положення держави відносно зон конфліктів і нестабільності. Важливо використовувати нові методи кількісної оцінки ПГП і ГП держави, один з них – застосування індексу недієздатності держав світу (ІНД).

Постановка проблеми. Значний внесок у розвиток уявлень про ПГП і ГП держави здійснили вітчизняні і закордонні вчені, серед яких О.Шаблій, В.Яценко, В.Лажнік, В.Колосов, М.Мироненко та ін.

Згідно з М. Мироненко, ідея географічного положення як поняття полягає в тому, що його врахування дає можливість розкрити територіальні відносини у політико-територіальному положенні – відношення до політичних даностей. Усередині країни – до регіональної розстановки політичних сил; у світосистемі – до центрів зосередження міжнародних політичних сил, що вимагає вивчення «силових полів» різного характеру: військових, міжнародних, політичних, геоекономічних та ін. [1] До них можна віднести, на нашу думку, і «силове поле» геоконфліктного характеру.

Оцінюючи глобальне політико-географічне положення України, Б.Яценко і В.Бабарицька вказують на те, що вона розташована у глобальному, геопоросторовому «кільці» Північної півкулі, утвореному територіями країн «тріади» та комунікаціями між ними. За межами «кільця» Україна має широкі можливості контактів із країнами на південному та південно-східному напрямках – морські шляхи ведуть до басейну Середземномор'я і далі до Атлантичного та Індійського океанів [2, с.196]. На регіональному рівні інша важлива геополітична вісь Євразії проходить по лінії Польща – Україна – Туреччина. Це так звана Балто-Понтійська вісь, яку неминуче має перетнути лєвова частка транспортних коридорів, що пов'язують Північну і Центральну Азію і Західну Європу. Ця меридіональна геополітична вісь була історичним напрямком шляху «із варяг у греки». Одним з основних векторів геопросторових зв'язків

України є вектор Туреччина – країни Східного Середземномор'я [2, с.198].

Національні інтереси держави можуть полягати у створенні надійної оборони території держави, або навпаки, зручної і безпечної доступності до провідних світових і регіональних центрів економічної діяльності; у забезпеченні країни продовольством, промисловою сировиною, енергоносіями; у захисті населення країни від шкідливих зовнішніх впливів – екологічних, соціальних чи інформаційних [2, с.110].

В даній публікації пропонуємо використати індекс недієздатності країн світу для оцінки геоконфліктної ситуації в чорноморському, середземноморському регіонах і регіоні Червоного моря. Даний показник недостатньо використовується у вітчизняних політико-географічних дослідженнях. Однак, на нашу думку, він завдяки своєму комплексному характеру дає можливість досить точно визначити ризики і загрози для забезпечення національних інтересів України у зазначених морських басейнах.

Формулювання цілей. Мета даної публікації – застосувати індекс недієздатності держав у порівняльному політико-географічному дослідженні трьох внутрішніх морських басейнів. **Об'єктом** дослідження є конфліктна ситуація в басейнах трьох внутрішніх басейнів, вздовж яких проходить геополітичну вісь «Північ-Південь». **Предметом** – зміни в конфліктній ситуації у чорноморському басейні, Східному Середземномор'ї та басейні Червоного моря. Основне **завдання** полягає у апробації різних методик використання ІНД у порівняльно-географічному аналізі регіональних геоконфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Індекс недієздатності країни – комплексний показник, який відображає здатність держави виконувати свої суверенні функції і забезпечувати сталий розвиток у майбутньому. Індекс розробили розташовані у м.Нью-Йорку Фонд миру (англ. *Fund For Peace*) і редакція журналу *Зовнішня політика* (США). Перші індекси були опубліковані в 2005 р. У списку станом на 2010 р. 177 суверенних держав. Невизнані самопроголошені країни (Турецька Республіка Північного Кіпру, Придністровська Молдавська Республіка, Республіка Сомаліленд та ін.), а також частково визнані (Тайвань, Західна Сахара, Косово, Абхазія) у перелік не входять. У індексі відображені низка індикаторів ризику. Інформація отримується з електронних джерел (статті і доповіді) та обробляється у комп'ютері завдяки програмному забезпеченню CAST. Ранжування здійснюється на основі суми 12 індикаторів. Для кожного індикатора встановлено бали від 0 до 10, при чому 0 відображає найвищий рівень інтенсивності (найбільша стабільність). Загальна сума балів 12 індикаторів може становити від 0 до 120. Наприклад, станом на 2010 рік найнижчим показником і найбільшою стабільністю характеризувались Норвегія (18,7), Фінляндія (19,3), Швеція (20,9), Швейцарія (21,8), Ірландія (22,4), Данія (22,9), а найвищим показником і найнижчою стабільністю – Сомалі (114,3), Чад (113,3), Судан (111,8), Зімбабве (110,2), Демократична Республіка Конго (109,9)[4]. Автори методики розділили всі країни на ті,

що характеризуються небезпечною ситуацією, поганою, прийнятною, зразковою. Індекси розділені на три групи: соціальні (I-1 – I-4), економічні (I-5 – I-6), політичні (I-7 – I-12).

Проаналізуємо методику Фонду миру щодо відбору даних для визначення окремих індикаторів:

I-1. Зростаючий демографічний натиск: ризики, які пов'язані з високою густотою населення і проблемами забезпечення продуктами харчування та іншими життєво-важливими ресурсами; ризики, які пов'язані із особливостями розселення окремих груп, що визначає їх можливість брати участь у різних формах соціальної і фізичної активності, включно з економічною діяльністю, подорожами, соціальною взаємодією, релігійними обрядами; ризики, які пов'язані з особливостями розселення окремих груп і їх оточенням, яке включає прикордонні суперечки, власність або ж права на землю, доступність до транспортних шляхів, контроль над релігійними та історичними об'єктами, близькість до зон екологічної небезпеки [5].

I-2. Масована міграція біженців з інших країн чи переміщених осіб в межах країни, що зумовлює комплекс гуманітарних ризиків: вимушене переміщення великих спільнот, як всередині країни, так і між державами, внаслідок стихійного чи цілеспрямованого насильства і/чи репресій, що спричиняють нестачу їжі, захворювання, нестачу чистої води, змагання за землю, безладдя, яке може перерости у більші за масштабом соціальні і безпекові проблеми [6].

I-3. Легалізація реваншистських груп і поширення масової параної: історія ображених суспільних груп, яка ґрунтується на сучасних і минулих несправедливих по відношенню до них діях, що можуть сягати минулих століть; випадки безкарних злочинів спрямованих проти суспільних груп; специфічні групи, які визначені державними діями, чи панівними групами і зазнають переслідування і репресій; політично інституціоналізована ізоляція окремих груп [7].

I-4. Хронічна і стала суспільна напруга: «Відтік умів» професіоналів, інтелектуалів і політичних дисидентів, яким загрожує переслідування чи репресії; добровільна еміграція представників «середнього класу», зокрема економічно продуктивного населення, наприклад, підприємців, висококваліфікованих працівників, торговців у зв'язку із погіршенням економічних умов; зростання діаспори [8].

I-5. Рівень економічної нерівності: класова і групова нерівність чи відчутна нерівноправність в можливості отримати освіту, роботу і економічний статус; збіднення окремих груп населення, яке відображають рівень бідності, показник смертності немовлят, рівень освіти; зростання масового націоналізму, який ґрунтується на реальній чи очікуваній нерівності [9].

I-6. Стрімкий і важкий економічний занепад: стан прогресуючого економічного занепаду суспільства в цілому, який відображають показник доходу на особу, валовий національний продукт, державний борг, рівень

дитячої смертності, рівень бідності, недієздатність бізнесу та інші економічні показники; несподіване падіння цін на продукцію, прибутків у торгівлі, рівня іноземних інвестицій чи боргових платежів; колапс чи девальвація національної валюти; крайня соціальна напруженість зумовлена програмами фінансової економії; зростання тіньової економіки, включаючи торгівлю наркотиками, контрабанду і тіньові капітали; зростання корупції і незаконних оборотів серед більшості населення; неспроможність держави здійснювати виплати зарплат держслужбовцям і силовим структурам чи виконувати інші фінансові зобов'язання перед громадянами, наприклад пенсійні виплати [10].

I-7. Криміналізація і / чи втрата легітимності державної влади: масова закоріненість корупція чи спекуляції правлячої еліти; недотримання правлячою елітою принципів прозорості, підзвітності і політичного представництва; широкомасштабна втрата громадської довіри до державних інститутів і процесів, бойкот і оскарження виборів, масові демонстрації, триваюча громадська непокор, нездатність держави збирати податки, супротив військовому призову, поява збройних повстань; зростання кримінальних синдикатів, які пов'язані з правлячими елітами [11].

I-8. Прогресуюче погіршення сфери суспільних послуг: неспроможність державою здійснювати функції щодо захисту населення, включаючи захист від тероризму і насильства і надання базових послуг в сферах охорони здоров'я, освіти, санітарних умов, громадського транспорту; державні структури обслуговують потреби правлячих еліт, наприклад, силові структури, президентська адміністрація, центральний банк, дипломатична служба, митниця і податкова [12].

I-9. Порушення і довільне трактування норм права і поширення порушень прав людини: поява авторитарного, диктаторського чи військового правління, за якого конституційна діяльність демократичних інститутів і процесів припиняється і піддається маніпуляціям; вибух політично вмотивованого (відмінного від кримінального) насильства проти невинних громадян; зростання числа політичних в'язнів чи дисидентів, які втратили свободу всупереч міжнародним нормам і практикам; поширення зловживання законними, політичними і соціальними правами, включаючи індивідуальні, групові чи культурних інституцій (посилення переслідувань, публічних репресій політичних опонентів, релігійне чи культурне переслідування) [13].

I-10. Сили безпеки діють як «Держава у державі»: поява еліти чи збройних підрозділів, які діють безкарно; поява утримуваної чи підтримуваної державою приватної міліції, яка тероризує політичних опонентів, цивільних, які підозрюються у симпатіях до опозиції; поява «армії в армії», яка обслуговує інтереси військової верхівки чи політичної кліки; поява повстанських загонів міліції, партизанських сил чи приватних армій, які ведуть збройну боротьбу чи тривалу кампанію насильства проти державних структур безпеки [14].

I-11. Поява подрібненої еліти: фрагментація правлячої еліти і дер-

жавних інститутів; використання націоналістичної політичної риторики правлячою елітою, часто з гаслами іредентизму (наприклад, ідея «Великої Сербії») чи групової солідарності (наприклад, «етнічної чистки» чи «захисту від загрози») [15].

I-12. Ризики іноземного втручання в політичні й військові суперечки, а також залежність від зовнішнього фінансування: військове і парамілітарне втручання у внутрішні справи держави і ризики, які пов'язані з втручанням іноземних армій, держав, певних груп і організацій, що впливають на внутрішній баланс сил чи розв'язання конфлікту; допомога зі сторони донорів, особливо, коли має місце тенденція щодо збільшення залежності від закордонної допомоги чи миротворчих місій [16].

Отже, пропонуємо розраховувати середній індекс для всіх країн певного морського басейну, що на нашу думку, дасть змогу вказати на характер геоконфліктної ситуації у окремих морських регіонів станом на той чи інший рік та визначити динаміку його зміни за п'ятирічний період (часові межі обумовлені початком найбільш повних обрахунків Фондом миру починаючи з 2006 року і останніми даними за 2010 р.). Можна вирахувати середній індекс для трьох морських басейнів: Чорного, Східного Середземномор'я, Червоного моря. Це дасть змогу прослідкувати вплив «геоконфліктних полів» вздовж геополітичної осі Північ-Південь, як проходить територією України і визначає її геополітичне положення. До чорноморського басейну ми віднесли Україну, Румунію, Болгарію, Туреччину, Грузію, Росію і Молдову (формально не морську державу, але таку, що має вихід до дельти Дунаю). До Східного Середземномор'я: Туреччину, Кіпр, Грецію, Сірію, Ліван, Ізраїль, Єгипет. До басейну Червоного моря: Єгипет, Судан, Еритрею, Джибуті, Саудівську Аравію, Ємен, Ізраїль, Йорданію. Причому індекси таких держав, які омиваються двома морськими басейнами ми відносили одночасно до двох басейнів, серед них Туреччина, Єгипет, Ізраїль.

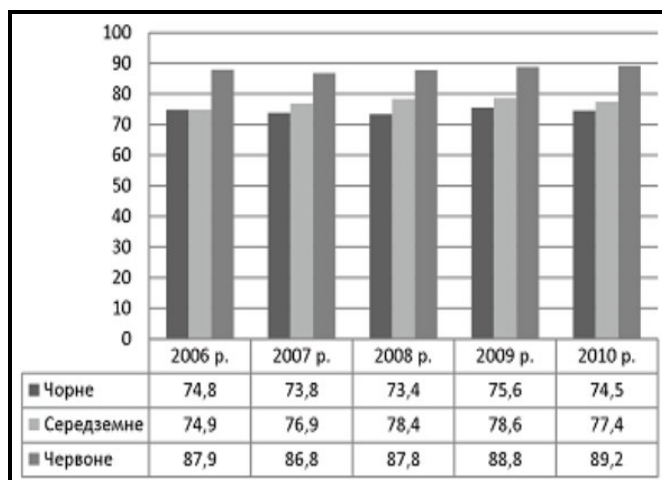

Рис. 1. Середній показник індексу неієздатності держав морських басейнів

Аналіз діаграми (рис. 1) вказує на: 1) зростання середнього індексу

недієздатності від найменшого у чорноморському басейні до найвищого у басейні Червоного моря; 2) коливання індексу в країнах чорноморського басейну та Східного Середземномор'я; 3) постійне зростання індексу у басейні Червоного моря впродовж п'яти років.

Табл.1. Кількість країн різного рівня недієздатності 2006-2010 рр.

	Небезпечна ситуація					Погана					Прийнятна					Показова				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
Чорне море (7 держав)	-	-	-	1	1	7	7	5	6	6	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Східне Середземном. (7 держав)	-	1	2	1	1	6	5	4	5	5	-	-	-	-	-	1	1	1	1	1
Червоне море (8 держав)	2	2	2	3	3	6	6	6	5	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

У табл.1 відображено зміну чисельності країн з різним рівнем недієздатності за 2006-2010 рр. Аналіз її змісту вказує на такі закономірності:

1) Більшість країн трьох морських басейнів характеризуються поганою і небезпечною ситуацією. 2) Кількість країн, які характеризуються небезпечною ситуацією збільшується у напрямку від чорноморського регіону до регіону Червоного моря; 3) В регіоні Червоного моря спостерігається погіршення конфліктної ситуації на протязі останніх п'яти років.

Пропонуємо скористатися методикою «семафору» для порівняльної оцінки конфліктної ситуації у трьох морських басейнах. Методика запропонована словацьким географом Р.Кламаром (2010), який застосував її для визначення основних тенденцій регіонального розвитку Словаччини [3, с.30-31]. Вона дає можливість у вигляді аналітичної таблиці відобразити основні зміни індикаторів регіонального розвитку у напрямку із заходу на схід чи з півночі на південь.

Табл.2. Зміна конфліктної ситуації у морських басейнах 2006-2010 рр.

	I-1	I-2	I-3	I-4	I-5	I-6	I-7	I-8	I-9	I-10	I-11	I-12
2006 рік												
Чорне море (7 держав)	6,8	5,2	6,6	6,4	7,1	5	6,9	6	6	5,6	6,5	6,3
Східне Середземномор'я (7 держав)	6,5	5,2	7,5	5,6	7,4	5	6,7	5,3	6	5,5	6,8	6,8
Червоне море (8 держав)	7,5	7,4	7	5,9	7,7	7	8,2	7	7,6	7,4	7,9	7,5
2010 рік												
	I-1	I-2	I-3	I-4	I-5	I-6	I-7	I-8	I-9	I-10	I-11	I-12
Чорне море (7 держав)	6,2	5	6,8	6,2	7	5,5	7,3	5,5	6,2	6,1	7,2	6,5
Східне Середземномор'я (7 держав)	6,3	6,7	7,8	5,6	7,3	5,3	7	5,4	6,5	6,4	7,2	7
Червоне море (8 держав)	7,7	7,6	7,8	5,9	7,6	6,3	8	7	8,1	7,4	8,1	7,9

У нашому випадку, нам цікава зміна індикаторів ІНД із півночі на

південь – від чорноморського басейну, Східного Середземномор'я до басейну Червоного моря. Чорною жирною рамкою обведені показники, які змінились в гіршу сторону, світлою рамкою – в кращу сторону.

Таким чином, ми встановили, що загальний рівень геоконфліктного потенціалу зріс, при цьому спостерігаємо певні закономірності: 1) В чорноморському регіоні спостерігається незначне підвищення І-10, яке компенсується падінням індикатора І-8. 2) У Східному Середземномор'ї фіксуємо збільшення показників І-2 та І-10. 3) У регіоні Червоного моря найбільше зростання конфліктного потенціалу, а саме в показниках І-7, І-9, І-11.

Отже, ми встановили загрозливу для національних інтересів України просторову і часову тенденцію до погіршення геоконфліктної ситуації вздовж геополітичної осі «Північ-Південь», що вимагає від нашої держави вироблення довгострокової стратегії щодо попередження імовірних ризиків дипломатичними, військовими та іншими засобами. Слід відзначити, що існують значні можливості для застосування ІНД для здійснення порівняльно-географічних досліджень ППП і ГП окремих держав загалом і геоконфліктної ситуації в окремих морських басейнах зокрема.

1. Колосов В.А., Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география / В.А. Колосов, Н.С. Мироненко. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 479 с.

2. Країнознавство: основи теорії: навч. посіб. для студ. геогр. спец. вищ. навч. закл. / Б.П. Яценко, В.К. Бабарицька. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

3. R. Klamár. Geografické aspekty rozvoja na lokálnej a regionálnej úrovni / Radoslav Klamár. – Prešov, 2010. – 67 s.

4. http://www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

5. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_1.htm

6. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_2.htm

7. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_3.htm

8. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_4.htm

9. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_5.htm

10. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_6.htm

11. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_7.htm

12. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_8.htm

13. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_9.htm

14. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_10.htm

15. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_11.htm

16. http://www.fundforpeace.org/web/content/fsi/fsi_12.htm

УДК 339.923

Коваль К.П.

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЗАКАРПАТТЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Звертається увага на транскордонне співробітництво Закарпаття з країнами-сусідами. Розглянуто шляхи реалізації співпраці області з цими країнами, вирішення спільних проблем, можливих перспектив соціально-економічного розвитку. Проаналізовано роботу влади, державних та громадських організацій, органів місцевого самоврядування в спільних проектах, спрямованих на розвиток прикордонних територій країн